

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО *i* БІБЛІОГРАФІЯ

29 | 89

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УРСР
ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ

**БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО
I
БІБЛІОГРАФІЯ**

Республіканський
міжвідомчий
науково-методичний
збірник

Заснований у 1964 р.

В И П У С К 29

Харків
Видавництво «Основа» при Харківському
державному університеті
1989

послуги на переклад статей з іноземних видань, на консультації студентам-заочникам інститутів культури и учням культосвітніх училищ, видачу сценаріїв літературно-музичних вечорів.

Для тих, хто починає вводити платні послуги в своїх бібліотеках, радимо виходити з своїх можливостей, враховуючи стан матеріально-технічної бази, бажання бібліотечних працівників, місцеві умови. Потрібно на місці розробляти тарифні розцінки і затверджувати їх у відповідних органах. Необхідно старанно розробити свої «Нормативи» і «Правила», «Положення» і «Пам'ятки», не допускаючи двоїстого тлумачення того чи іншого пункту, надавати послуги тільки читачам бібліотеки, а організаціям і підприємствам тільки тим, які бажають у майбутньому співробітничати з бібліотекою, або вже співробітничали з нею на основі договору творчої співдружності.

Уводячи і розвиваючи платні послуги читачам, колектив бібліотеки знаходить нові форми в організації бібліотечного обслуговування, в задоволенні їхніх запитів. На нашу думку, майбутнє бібліотечної роботи буде все тісніше пов'язуватися з госпрозрахунком. Заробітна плата повинна бути зароблена. Таке веління часу.

Надійшла до редколегії 08.01.88

Рассматривается опыт работы Сумской областной библиотеки по введению платных услуг для читателей, говорится о сложностях этой работы, называются проблемы, которые требуют своего решения.

СПЕЦІАЛЬНІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ І ПІДГОТОВКА БІБЛІОТЕЧНИХ КАДРІВ

Л. В. АНУЧИНА, канд. філос. наук,
Н. П. ВАСИЛЬЧЕНКО, канд. пед. наук,
В. К. УДАЛОВА, канд. пед. наук

Харківський державний інститут культури

БІБЛІОТЕЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ ХДІК НА НОВОМУ ЕТАПІ СВОГО РОЗВИТКУ*

Процес прискорення соціально-економічного розвитку країни динамічно впливає на всі сторони життя нашого суспільства, зокрема на вищу освіту. Назрілі проблеми і завдання вищої школи, шляхи їх реалізації висвітлено в ряді постанов ЦК КПРС і Ради

* Друкуючи матеріали про досвід викладання загальноосвітніх і спеціальних дисциплін у ХДІК, редколегія запрошує викладачів Київського і Ровенського інститутів культури поділитися своїм досвідом з цього приводу та загалом із питань підготовки бібліотечно-бібліографічних кадрів.

Міністрів СРСР, прийнятих останніми роками [2], всебічно розглянуто на лютневому (1988 р.) Пленумі ЦК КПРС [1] та Все-союзному з'їзді працівників народної освіти. Партія наголошує, що вищі навчальні заклади покликані поповнювати ряди народної інтелігенції, формувати у своїх вихованців глибокі професійні знання і високі моральні якості, підносити роль вищої школи в формуванні ідейно-політичного клімату в суспільстві, в збагаченні духовного, культурного життя країни.

Свій внесок у підготовку висококваліфікованих бібліотечних кадрів, у поліпшення якості бібліотечно-бібліографічної освіти вносить і Харківський державний інститут культури, який 1989 року відзначив своє 60-річчя.

За цей час лише на денному відділенні бібліотечного факультету було підготовлено близько 10 тис. бібліотекарів-бібліографів вищої кваліфікації. Зміст їхньої роботи, рівень діяльності й географія дислокації досить широкі і різноманітні. Випускники — бібліотекарі і бібліографи, провідні, спеціалісти всіх типів і видів бібліотек, керівники відділів, завідувачі та директори ЦБС, республіканських бібліотек України й інших союзних республік. Серед них є секретарі райкомів, міськкомів і обкомів партії, працівники профспілкових і комсомольських організацій, управлінського апарату Міністерства культури УРСР и СРСР, інших органів управління.

Нині на факультеті навчається понад 900 студентів, які оволодівають знаннями за шістьма спеціалізаціями: бібліотекознавство і бібліографія суспільно-політичної літератури, художньої літератури і літератури з мистецтва, дитячої і юнацької, технічної, сільськогосподарської, природничонаукової літератур.

На бібліотечному факультеті ХДІК ведеться напружена робота, спрямована на підготовку спеціалістів, які поєднували б професійність з ідейною переконаністю, активну життєву позицію з високим рівнем загальної культури. Викладацький колектив усвідомлює, що підвищення рівня випускників потребує серйозної перебудови практично всіх напрямків його діяльності, перш за все учбового процесу. Вважаємо, що його вдосконалення повинно йти за такими основними напрямками: перегляд змісту навчального плану в дусі підвищення теоретичної підготовки спеціалістів і наближення її до потреб практичної діяльності; перегляд змісту всіх дисциплін з метою включення в них тем, що розкривають останні досягнення теорії і практики бібліотечної справи й бібліографії, перенесення частини занять безпосередньо на базу бібліотек; забезпечення більш тісного поєднання учбового процесу з науковими дослідженнями як викладачів, так і студентів; організація цілеспрямованої підготовки фахівців на замовлення конкретних бібліотек; підвищення ролі самостійної роботи студентів по оволодінню знаннями; впровадження в учбовий процес електронно-обчислювальної техніки; активне і цілеспрямоване впровадження прогресивних форм і методів навчання.

Якість підготовки спеціалістів у значній мірі визначається навчальним планом, тому професорсько-викладацький колектив факультету приділяє особливу увагу його удосконаленню. Викладачами був розроблений проект нового учбового плану з спеціальності № 2113 і поданий в Міністерство культури СРСР. Окремі його елементи увійшли до типового навчального плану, підготовленого методичним кабінетом Міністерства культури СРСР на основі пропозицій деяких вузів країни. Вважаємо, що він має бути досить динамічним, вузи повинні мати можливості для своєчасного реагування на зміни, що відбуваються в соціально-економічному житті, для постійного збагачення, оновлення і поглиблення знань студентів, введення нових спеціалізацій та профілізації. Основний напрямок удосконалення учбового плану, на нашу думку, належить комплексуванню близьких за проблематикою курсів, оптимальному поєднанню загальнонаукових і спеціальних дисциплін. Накопичуючи необхідний досвід у цій справі, ми об'єднали в одному курсі ряд курсів галузевих спеціалізацій, наприклад, в одному курсі тепер читаються раніше самостійні курси «Бібліографія суспільно-політичної літератури», «Каталогізація суспільно-політичної літератури», «Пропаганда суспільно-політичної літератури». Це дало змогу ввести в курси комплексні, проблемні теми, уникнути дублювання, краще показати студентам взаємозв'язок окремих ланок бібліотечної роботи і підняти рівень їх викладання.

Значні можливості для маневрування дає система спецкурсів і курсів за вибором. Кафедрами факультету розроблений цілий їхній комплекс з актуальних питань бібліотечної справи та бібліографії. Серед них: «Форми і методи інформаційного обслуговування спеціалістів у системі, «Наука — виробництво», «Організаційно-методичне забезпечення бібліотек», «Актуальні проблеми теорії та критики дитячої літератури» тощо. На кафедрі бібліотекознавства розроблений спецкурс «Клуби за інтересами у бібліотеці». Очевидно, вже час увести до навчального плану бібліотечного факультету і курс «Організація і методика культурно-освітньої роботи». Підставою для цього є інтеграція бібліотечної, клубної, спортивної та іншої роботи, яка виявляється в створенні різних комплексів, наприклад, КСК, що вимагає від працівників бібліотек знань методики та володіння навиками організації клубної роботи.

Важливий напрямок перебудови навчального процесу — поліпшення практичної підготовки спеціалістів. У вузі він реалізується в декількох напрямках. На нашу думку, одним з недоліків існуючого становища є надмірна теоретизація багатьох учбових дисциплін при обмеженні їхнього практичного змісту. В зв'язку з цим кафедри переглянули програми курсів і по можливості скоротили кількість лекційних годин, збільшивши час на семінарські, практичні і лабораторні заняття. Так, курс «Бібліографія суспільно-політичної літератури» скорочено на 22 години, «Бібліотечні каталоги» — на 12, дисципліни з спеціалізацій — на 18

годин і т. д. На жаль, не завжди при скороченні лекційних занять враховувалися реальні потреби курсів, їхнє викладання. Це відбувалося під натиском деканату, методичної комісії. Надалі доцільно більш реально, диференційовано підходити до розв'язання згаданого питання.

Розширюється практика перенесення практичних і лабораторних занять безпосередньо до бібліотек: міських ЦБС, обласної універсальної наукової бібліотеки, ХДНБ ім. В. Г. Короленка, Харківської обласної бібліотеки для дітей, Харківського центру науково-технічної інформації. В результаті силами студентів і професорсько-викладацького складу надана допомога ЦМБ ім. В. Г. Белінського в переведенні фондів і каталогів на ББК, обласній бібліотеці для дітей — в упорядкуванні фондів і створенні довідкового апарату, ЦМБ для дітей ім. М. О. Островського та її філіалам — у вивченні фондів тощо. Подібна робота проводилась і раніше, проте вона мала епізодичний характер. Студенти ближче знайомляться з конкретними умовами, з передовим досвідом, з досягненням установ та їхніми проблемами, що спонукає до самостійного аналізу, пробуджує творчі нахили. Крім того, це сприяє наданню безпосередньої допомоги бібліотекам, а також зміцненню співдружності кафедр вузу і Харківської міської бібліотеки ім. В. Г. Белінського, Харківської обласної бібліотеки для дітей, Харківської міської музично-театральної бібліотеки ім. К. С. Станіславського, міжсоюзних ЦБС профспілок ВО ХТЗ і ВО «Серп і молот».

З названими бібліотеками укладено договори, згідно з якими проводяться різні заняття з урахуванням їхніх потреб. Кафедри факультету використовують ці установи як бази навчальної та виробничої практики, орієнтують студентів, які пишуть дипломні, наукові та курсові роботи на вирішення проблем бібліотечної практики, передають у їхні фонди методичні, бібліографічні посібники, довідки обстеження, інші матеріали, виконані студентами на кафедрах, організують шефство над ЦБС та її філіалами, допомагають в організації і проведенні заходів щодо підвищення кваліфікації працівників бібліотек.

У свою чергу, бібліотеки сприяють проведенню лабораторних, практичних та інших занять студентів факультету, розробці дипломних, наукових і курсових робіт і їх втіленню в практику, стають базами стажування викладачів кафедр, які ведуть профорієнтаційну роботу серед працівників бібліотеки, що не мають вищої освіти.

Створено два навчально-науково-бібліотечні комплекси на базі ХДНБ ім. В. Г. Короленка та ЦМБ ім. В. Г. Белінського, розроблено відповідний документ, який включає загальні положення, основні завдання та зміст роботи. Так, важливими напрямками діяльності ННБК є: а) сприяння розвитку бібліотечної науки, підвищенні її практичної спрямованості, результативності, оперативному втіленню наукових знань, ефективному використанню наукового потенціалу вузу та бібліотек; б) посилення навчально-вихо-

вного процесу в підготовці майбутніх спеціалістів у галузі бібліотекознавства та бібліографознавства; в) підвищення ідейно-політичного, професійного та загально-освітнього рівня студентів і бібліотечних працівників. Складаються щорічні календарні плани роботи, в яких конкретизуються завдання з усіх основних напрямків діяльності ННБК. Обговорення та уточнення показують, що плани в цілому виконуються, і спільна робота приносить позитивні результати. Поруч з іншими їх аспектами успішно реалізуються і науково-дослідницькі розвідки з таких тем: «Фонд краєзнавчої літератури в системі фондів універсальних наукових бібліотек», «Інформаційна діяльність бібліотек в умовах централізації», «Система пропаганди бібліотечно-бібліографічних знань».

Процес об'єднання інтересів бібліотек і навчання студентів також відбувається із врахуванням спеціалізації майбутньої роботи випускників. Так, у 1987 р. за індивідуальними планами були підготовлені фахівці для роботи в методичному відділі Харківської обласної бібліотеки для дітей. Нині готується група студентів з автоматизації й механізації бібліотечних процесів для роботи в Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка.

Перебудова вищої освіти неможлива без нового підходу до самостійної роботи студентів. Тому на факультеті для їхньої активізації спеціальні кафедри змінюють зміст і структуру лекційних занять з метою посилення проблемних, пошукових ситуацій. Уведені в практику активні форми навчання. Вони широко використовуються в курсах «Бібліотечні фонди», «Бібліографія суспільно-політичної літератури», «Робота з читачами», «Організація і методика бібліографічної роботи в бібліотеці», «Організація, економіка і керівництво бібліотечною справою» та ін. [5]. Відрадно, що окремі загальнонаукові кафедри факультету також зробили певні кроки в цьому напрямку. Наприклад, кафедра іноземних мов розробила і широко використовує в навчальному процесі ситуаційно-рольову гру «На абонементі». Значну допомогу в активізації процесу навчання викладачам факультету надають лінгафонний кабінет і автоматизований клас АК-30, в майбутньому — електронно-обчислювальна техніка. З цією метою придбано десять ЕОМ «Искра 1030-11», роботі з якими навчались викладачі всіх кафедр.

Методична комісія факультету вивчає й узагальнює досвід використання активних форм навчання і щорічно проводить семінари для професорсько-викладацького складу факультету.

У 1987 р. кафедра бібліотечних фондів і каталогів провела дослідження з проблеми «Самостійна робота студентів», що дає змогу накреслити шляхи і визначити заходи щодо поглиблення та підвищення результативності самостійної роботи в межах факультету. Викладачі справедливо вважають, що ефективна самостійна робота студентів неможлива без достатньої забезпеченості навчальними і методичними матеріалами. Тому з метою надання допомоги в організації та проведенні самостійної роботи студентів кафедри підготували методичні вказівки та рекомендації з усіх курсів. На

жаль, робота по забезпеченню методичними матеріалами студентів у значній мірі гальмується недостатнім розвитком видавничо-поліграфічної бази інституту.

Науково-дослідницька діяльність — важлива ланка підвищення кваліфікації не тільки професорсько-викладацького складу, а й один із діючих стимулів підготовки висококваліфікованих спеціалістів бібліотечної справи. Ось чому кафедри факультету широко залучають студентів до наукових досліджень: «Бібліографія бібліографії Української РСР (1976—1980 рр.)», (міжкафедральне дослідження разом з Книжковою палатою УРСР ім. І. Федорова), «Оптимізація системи каталогів і карточек обласної юнацької бібліотеки» (кафедра бібліотечних фондів і каталогів з Республіканською юнацькою бібліотекою ім. В. Василевської), «Механізм формування бібліотечно-інформаційного комплексу промислового підприємства» (кафедра бібліотекознавства спільно з Державною бібліотекою СРСР ім. В. І. Леніна), «Бібліотека і книга в трудовому та профорієнтаційному вихованні підлітків» (кафедра дитячої літератури і бібліотечної роботи з дітьми разом з Республіканською бібліотекою для дітей ім. Ленінського комсомолу).

Запорука здійснення перебудови підготовки висококваліфікованих кадрів для бібліотек — професорсько-викладацькі кадри найвищої кваліфікації. Спеціалістів на факультеті готує 11 кафедр, де працюють понад 100 викладачів, серед яких — 2 професори, 3 — займають посади професорів, 53 — доцентів і кандидатів наук, тобто близько 40 % викладачів мають учені ступені і звання. Зрозуміло, що таке становище слід вважати незадовільним. У зв'язку з цим розроблена програма підготовки і перепідготовки викладацьких кадрів до 2000 р. з урахуванням реальних можливостей і перспектив розвитку факультету. Вона передбачає збільшення кількості викладачів, що мають ступінь і звання до 50 %. Серед викладачів спеціальних кафедр науковий пенз дещо вищий — 53 %. Найбільша проблема — підготовка докторів наук із спеціальності, для розв'язання якої вживаються термінові заходи.

Значна увага на факультеті відводиться профорієнтації. Для цього за кафедрами закріплено ряд областей республіки і районів Харківської області. Між інститутом, обласним управлінням і районними відділами культури Харківської області укладені договори про творчу співдружність. Значне місце в них займає спільна робота щодо набору до інституту. На Харківщині функціонують постійно діючі консультаційні пункти, де майбутні абітурієнти одержують консультації з предметів обраної ними спеціальності та екзаменаційних дисциплін. Кафедри факультетів спільно з працівниками бібліотек складають перспективні плани вступу до вузу своїх працівників, які не мають вищої освіти, створюють профорієнтаційні куточки в бібліотеках, а у школах — гуртки юних бібліотекарів, виявляють і надають допомогу стипендіатам агропрому та профспілкових організацій, а також іншим категоріям молоді, які виявили бажання здобути фах бібліотечного працівника. Про

ефективність роботи свідчать такі цифри: з 540 поданих у 1986 р. заяв від абітурієнтів на бібліотечний факультет 189 було з Харківщини. 74 з них поступили до інституту.

На жаль, профорієнтаційна робота часто залежить від суб'єктивних факторів. Необхідно розробити професіограму, модель спеціаліста і разом з рекламно-інформаційним проектом про інститут розповсюдити її у школах, культосвітніх училищах, бібліотеках та інших закладах. Це допоможе усвідомленішому вибору майбутньої професії.

Поліпшення якійсної підготовки спеціалістів бібліотечної справи слід координувати з їхнім раціональним розподілом і використанням, оскільки кількість фахівців із вищою освітою в бібліотеках України незначна. У ряді областей їхній процент не перевищує 20. Так, бібліотечних працівників вищої кваліфікації у Донецькій області — 15 %, Ворошиловградській — 16, Полтавській і Запорізькій — 19 %. У цілому на Україні кількість спеціалістів з вищою освітою в бібліотеках системи Міністерства культури становить 26 %, серед яких з вищою бібліотечною — 19 % [6, с. 144]. В окремих районах на всю систему ЦБС, включаючи і ЦБ, припадає по 2—3 фахівці.

На нашу думку, для розв'язання проблеми — задоволення заяв на бібліотечних фахівців районної ланки є направлення на навчання до вузу колективами колгоспів і радгоспів випускників сільських шкіл. Нині в інституті навчається близько 30 колгоспних, радгоспних і профспілкових стипендіатів. Спостерігається тенденція постійного збільшення цієї категорії, завдяки спільній роботі з профорієнтації місцевих працівників культури та деканату факультету і його студентів. Значний досвід у цьому напрямку мають бібліотекарі Сумської, Дніпропетровської та Ворошиловградської областей.

Питання раціонального використання молодих фахівців в значній мірі залежить від Міністерства культури. На жаль, трапляються випадки, коли випускники бібліотечних відділів культурно-освітніх училищ направляються на більш високі посади, ніж випускники вузу.

При складанні «Плану персонального розподілу молодих спеціалістів» необхідна подальша конкретизація та уточнення. Складлося таке становище, при якому в інституті студенти вивчають ряд курсів з галузевої спеціалізації, спецкурси, курси за вибором, які мають різну функціональну спрямованість, а в «Плані персонального розподілу...» ні галузева, ні функціональна спеціалізація випускника у 70 % випадків не зазначається, обмежується словами: «з спеціальності» чи «бібліотекар-бібліограф». Безумовно, ефективність використання фахівців буде значно вищою при урахуванні їхньої спеціалізації.

В Основних напрямках перебудови вищої та середньої спеціальної освіти в країні акцентується увага й на розвитку міжреспубліканської кооперації в підготовці фахівців з метою успішного вирішення завдань кадрового забезпечення. Тепер на факультеті

навчається понад 100 чол. із різних областей РРФСР. Більшість із них — мешканці Белгородської, Воронежської, Курської та Ростовської областей. Із названих областей до інституту щорічно надходить велика кількість заяв на випускників, які, на жаль, задовольнити повністю досі не вдається. У зв'язку з цим, на нашу думку, було б доцільно, з погодженням зацікавлених сторін (союзних міністерств культури, вузів та обласних управлінь культури), за цільовим призначенням направити до вузу відповідну кількість абітурієнтів, збільшити на бібліотечний факультет ХДІК додатковий набір на 20—30 студентів.

Отже, чимало ще треба зробити колективу факультету для того, щоб вийти на нову якість підготовки спеціалістів. Певну допомогу ми чекаємо й від Міністерства, зокрема у впровадженні в навчальний процес нових поколінь, ЕОМ, підвищенні кваліфікації працівників вузів у питаннях комп'ютеризації і їхньої педагогічної кваліфікації. І, нарешті, потрібна координація підготовки кадрів бібліотечних працівників між вузами, а також вирішення питання з іншими міністерствами та відомствами щодо кооперації підготовки кадрів, у тому числі й фінансування витрат на їхню підготовку.

Список літератури: 1. *Матеріали Пленуму Центрального Комітету КПРС*, 17—18 лютого 1988 р. К., 1988. 74 с. 2. *Основные направления перестройки высшего и среднего специального образования в стране*. М., 1987. 77 с. 3. *Абрамов К. И. Задачи библиотечного образования в свете реформы высшей школы*//Сов. библиотекосведение. 1988. № 1. С. 3—8. 4. *Васильченко Н. П. Институт заключает договор*//Библиотекарь. 1987. № 9. С. 28—29. 5. *Васильченко М. П., Карачинська Е. Т. Досвід використання активних методів навчання студентів*//Бібліотекоснавство і бібліогр. 1986. Вип. 26. С. 96—102. 6. *Основные показатели развития отраслей культуры за 1985—1986 годы*. М., 1987. 158 с.

Надійшла до редколегії 12.02.88

Рассматриваются вопросы совершенствования учебного процесса на библиотечном факультете ХГИК.

Е. Т. КАРАЧИНСЬКА

Харківський державний інститут культури

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ — ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ

У документах ХХVІІ з'їзду КПРС підкреслюється необхідність підвищення за сучасних умов «рівня освіти і виховання молоді, поліпшення її підготовки до самостійного трудового життя...» [2, с. 198]. Саме тому і нині залишаються актуальними слова В. І. Леніна: «Без певного *самостійного* труда ні в одному серйозному питанні істини не знайти, і хто боїться труда, той сам себе позбавляє можливості знайти істину» [1, с. 66].